

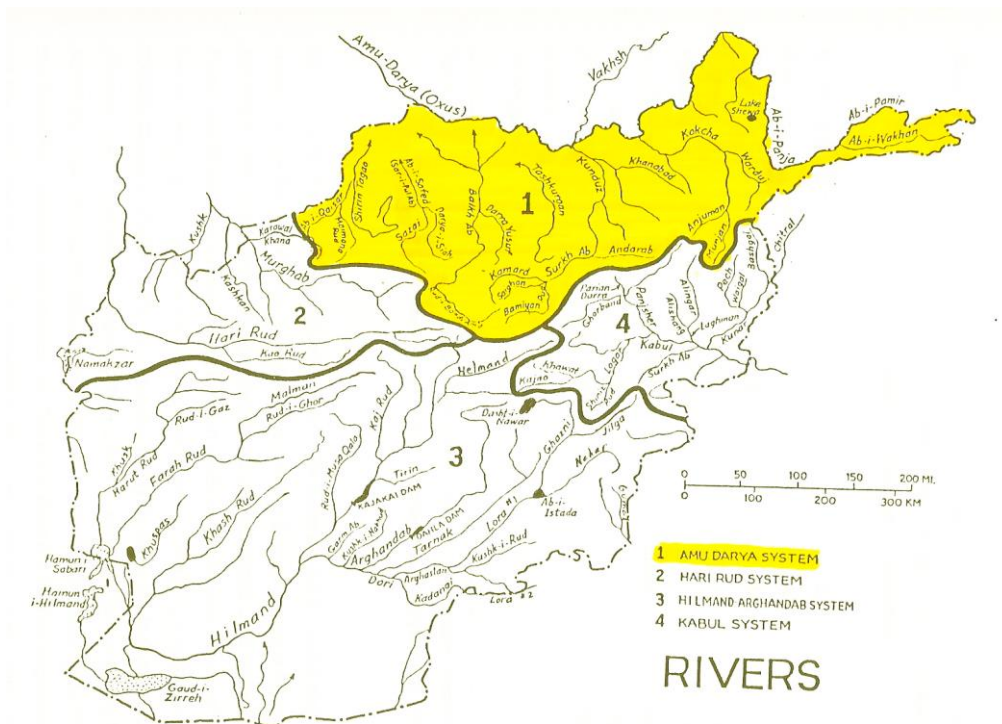
مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۳/۰۹/۳۰

سیف قاضي زاده

بحران آب در حوضه ابگیر دریا آمو (کانال بزرگ افغانستان – خوش تپیه)

در مارچ 2022، امارت اسلامی افغانستان، یک طرح بلندپروازانه را برای کانال آبیاری خوش تپیه، که یک راه نجات بالقوه برای افغانستان از خشکسالی است، به اجرا گذاشت. با این حال، ساخت این کانال بر ازبیکستان و ترکمنستان در پایین دست سایه افکنده و تهدیدات کمبود آب را تشدید می کند. کشور های آسیای مرکزی دیگر نمی توانند نگرانی های مربوط به آب افغانستان را نادیده بگیرند. درین میان تأثیر فزاینده تغییرات آب و هوا در منطقه، آمادگی های ستراتیژیک برای مقابله با چلنج های قریب الوقوع ناشی از بحران آب ضروری است.

کانال خوش تپیه به عنوان یک تلاش آبیاری قابل توجه است. این کانال که توسط شرکت انکشاف ملی افغانستان رهبری می شود و از منابع ملی تمویل می گردد، این کانال 285 کیلومتر طول دارد، عرض آن در سطح 115 و عمق آن 8,5 متر است. پس از تکمیل، هدف آن تغییر چشم انداز زراعت و لایات خشک شمال افغانستان - بلخ، جوزجان و فاریاب - با تامین آبیاری ضروری برای بیش از 550000 هکتار زمین زراعتی است. این اقدام مهم نویدبخش احیای چشم انداز زراعتی منطقه میباشد.

د پاپو شمیره: له 1 تر 9

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکني د ليکنيزي بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولئ

جالب اینجاست که پروژه کانال قوش تپیه برای چندین سال قبل از به قدرت رسیدن طالبان - در دست اجرا بود و مطالعات در زمینه امکان سنجی در آن زمان آغاز شده بود. حال، این پروژه تحت هدایت طالبان شتاب ملموسی به دست آورد و پیشرفت آن غیرقابل انکار و چشمگیر است. تصاویر ماهواره‌ای نشان می‌دهد که در یک بازه زمانی کمی بیش از یک سال، از مارچ ۲۰۲۲ تا ۱۹ می ۲۰۲۳، طالبان توانستند تقریباً بیش از ۱۰۰ کیلومتر از این کانال را بسازند که واقعا کارشان قابل تقدیر است.

اولویت اصلی افغانستان (اهمیت ساخت کانال):

طبق گزارش سازمان زراعت و مواد غذایی ملل متحد (فائو)، افغانستان با یک بحران انسانی بی نظیر دست و پنجه نرم می‌کند. طبق آخرین ارزیابی IPC که در 1 اپریل 2023 منتشر شده است) که به عنوان بحران سطح IPC 3 یا اضطراری IPC 4 طبقه بندی شده است (نزدیک به 17 میلیون نفر که 40 درصد از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، با ناامنی غذایی شدید روبرو هستند. آشفتگی اقتصادی و سیاسی کشور، همراه با پیامدهای تغییرات آب و هوا، ناامنی غذایی غالب را تشدید می‌کرده است.

با توجه به اینکه 80 درصد از جمعیت برای امرار معیشت به زراعت متکی هستند، تأثیر تغییرات آب و هوا - که از طریق خشکسالی‌های گسترده و بلایای طبیعی آشکار است - عمیقاً بر دوره‌های رشد و عملکرد محصول تأثیر می‌گذارد و خطر کمبود مواد غذایی را تشدید می‌کند.

در نتیجه، منابع آب به عنوان اولویت ملی افغانستان در کانون توجه قرار می‌گیرد و به عنوان یک کاتالیزور حیاتی برای پیشرفت زراعت و راهی برای فرار از بحران انسانی فوری عمل می‌کند. در میان مناطق صحرایی و بیابانی افغانستان، ذخایر فراوانی از منابع آبی دست نخورده باقی مانده است. با کمال تعجب، بیش از 80 درصد آب کشور از کوه‌های مرتفع هندوکش و بابا سرچشمه می‌گیرد که بالای 2500 متر ارتفاع دارند. این قله‌های پوشیده از برف به عنوان مخزن طبیعت عمل می‌کنند و جریان مداوم آب را به رودخانه‌های اصلی در طول سال ارائه می‌کنند، زیرا برف‌ها در تابستان آب می‌شوند.

علیرغم این ثروت بزرگ طبیعی، افغانستان با کمبود فاحش در زیرساخت‌های تامین آب دست و پنجه نرم می‌کند، که چالش‌های عظیمی را در تضمین دسترسی بی‌وقفه به آب کافی برای مصرف ایجاد می‌کند. پس زمینه طولانی مدت درگیری و اشغال مانع از توسعه سازه‌ها و کانال‌های هایدرولیکی گسترده شده است که برای تامین کافی نیازهای آبی مردم ضروری است. در پاسخ، پروژه کانال قوش تپیه به عنوان یک تلاش حیاتی ظاهر می‌شود و به دنبال کاهش کمبود آب در مناطق نیمه بیابانی افغانستان است.

در حالی که افغانستان فعالیت‌های زراعتی خود را از طریق ساخت کانال پیش می‌برد، پیش بینی می‌شود که این توسعه ممکن است به طور ناخواسته باعث تقویت "مسیر بدنام شمال" شود و کشت، تولید و قاچاق غیرقانونی خشخاش را تسهیل کند. قابل توجه است که افغانستان جایگاه غیرقابل رشد خود را به عنوان بزرگترین تولیدکننده خشخاش در گذشته، در جهان حفظ کرده است، با حدود 328,000 هکتار زمین به کشت خشخاش در سال 2017. به اصطلاح "مسیر شمالی" به عنوان مجرای مواد مخدر منشأ آن در مناطق شمالی افغانستان عمل می‌کند. عبور از کشورهای همسایه از جمله تاجیکستان، قرغیزستان، ازبکستان و ترکمنستان در مسیر روسیه.

علیرغم اعلام ممنوعیت کشت خشخاش توسط طالبان، قیمت تریاک افزایش یافته و به تجارت غیرقانونی پررونق در داخل کشور دامن زده است. طبق گزارش سازمان ملل، درآمد تریاک از 425 میلیون دلار در سال 2021 به 1.4 میلیارد دلار در سال 2022 افزایش یافت.

ادغام عناصر اجتماعی-اقتصادی و عناصر سایه که در بالا ذکر شد، به وضوح بر اهمیت محوری پروژه ساخت کانال برای افغانستان تأکید می‌کند.

کیفیت ساخت کانال:

د پانو شمیره: له 2 تر 9

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دليکنې دليکنيزې بڼې پازوالي دليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راپورلو مخکې په خیر و لولئ

ارزیابی کیفیت ساخت کانال تردیدهای جدی ایجاد می کند که از مواد قابل دسترس و تصاویر ماهواره ای مشهود است. روش های ساخت و ساز به کار گرفته شده به طور قابل توجهی ابتدایی به نظر می رسد، با یک رویکرد " حفاری" صرف بدون تقویت یا پوشش مناسب برای کف کانال و کناره های آن. چنین رویکردی خطر بزرگی را به همراه دارد، زیرا ممکن است تلفات آب قابل توجهی به دلیل نشست به خاک خشک و ریگزارها رخ دهد. از دست رفتن آب در کانالها باعث تشدید مشکلات پیشرونده شوری و غرقابی در زمینهای آبی می شود و خطرات هدررفت آب را تا حد نگران کننده بالا خواهد برد. تصاویر ماهواره ای سد پر از آب را به تصویر می کشد که با یک دایره قرمز مشخص می شود (، که یک پیامد پیش بینی شده با توجه به تردیدهای غالب در مورد طراحی و ساخت کانال است. این مشاهدات بر نیاز فوری برای رسیدگی به نگرانیهای پیرامون کیفیت و پایداری کانال تاکید می کند. در قلمرو ادعاهای بلندپروازانه و ساخت سریع کانال، پروژه قوش تپیه به عنوان ابزاری حیاتی برای طالبان در تعقیب مشروعیت مطلوب بین المللی و داخلی عمل می کند.

مهمتر از همه، پیشرفت سریع در قوش تپیه، طالبان را قادر می سازد تا خود را به عنوان رهبران توانمندی که توسعه کشور را هدایت می کنند، نشان دهند. آنها با نشان دادن توانایی خود برای انجام تلاش های زیربنایی بلندپروازانه، تصویری از نگرانی برای آینده افغانستان را به نمایش می گذارند و به احساسات عمومی متوسل می شوند و اقتدار خود را در داخل کشور تحکیم می کنند.

علاوه بر این، موضوع ساخت کانال پیامدهای فرامرزی مهمی دارد، به ویژه برای کشورهای آسیای مرکزی دارد. از آنجایی که همکاری آب فرامرزی در صحنه بین المللی حیاتی است، تأثیر این کانال بر کشورهای همسایه توجه جدی را به خود جلب می کند و تعامل با طالبان را ضروری می سازد. از طریق همکاری های دیپلماتیک، طالبان می توانند روابط مهمی برقرار کرده و مشروعیت خود را در صحنه جهانی افزایش دهند.

اثر امواج کانال: ارزیابی تأثیر آن بر ازبکستان

ساخت قوش تپا سایه عمیقی از نفوذ بر کشورهای همسایه آسیای مرکزی می اندازد و پیامدهای قابل توجهی را به دنبال دارد. ارزیابی های مختلف نشان می دهد که طی 5 تا 6 سال، پس از تکمیل و بهره برداری از کانال، ترکمنستان و ازبکستان با کاهش قابل توجهی در ظرفیت متوسط آبیگری خود در امتداد میانی و پایین دست رودخانه فرامرزی مواجه خواهند شد که از 80 درصد به 65 درصد آبهای آمودریا به عنوان شریان حیاتی برای این ملت ها، اهمیت بسیار زیادی دارد و 80 درصد از کل منابع آبی قابل دسترس در منطقه را شامل می شود.

پیامدهای برداشت آب در افغانستان بر ازبکستان سنگینی می کند و در وهله اول به کمبود منابع آب حیاتی برای آبیاری مزارع مهم پنبه که در مناطق بخارا، خوارزم و قره قالب پراکنده شده اند، تبدیل می شود. با توجه به اینکه پنبه به عنوان محصول کشاورزی اولیه کشور حاکم است و تقریباً 17 درصد از تولید ناخالص داخلی آن را تشکیل می دهد، بخش کشاورزی ازبکستان نقش اساسی در معیشت نزدیک به 40 درصد جمعیت آن - به طور مستقیم و غیر مستقیم - ایفا می کند. چنین اتکای به آبیاری عملاً برای کشت محصولات عمده همه جانبه است. طبق گزارش کمیته آمار ازبکستان، مصرف سالانه آب این کشور به طور متوسط 51 کیلومتر مکعب است که کشاورزی به تنهایی حدود 90 درصد از این کل یا تقریباً 46.8 کیلومتر مکعب را تشکیل می دهد. آخرین توافقی که سال گذشته در عشق آباد حاصل شد، محدودیت هایی برای برداشت آب از حوزه های آمودریا و سیر دریا برای دوره اکتبر 2022 تا اکتبر 2023 تعیین کرد. از 55.4 میلیارد متر مکعب آب از حوزه آمودریا، 23.6 میلیارد متر مکعب به ازبکستان، 22 میلیارد متر مکعب به ترکمنستان و 9.8 میلیارد متر مکعب به تاجیکستان اختصاص خواهد یافت. با توجه به جمعیت ازبکستان 35 میلیون نفر و چاه ترکمنستان کمتر از 5 میلیون نفر، مصرف مقادیر مشابه آب از این حوضه توسط دو کشور ممکن است ناعادلانه به نظر برسد. حتی برخی ترکمنستان را به خاطر هدر دادن آب سرزنش می کنند.

با این حال، تاگاتوا توضیح داد: «ترکمنستان در واقع تنها به حوضه آمودریا متکی است و از حوضه سیر دریا آب دریافت نمی کند (بر خلاف ازبکستان که دارد). منابع آب زیرزمینی کاملاً به تحلیل رفته است. آنچه باقی می ماند

سطح بالایی از شوری است. ... روابط سیاسی و اقتصادی دیگری بین ترکمنستان و کشورهای بالادست وجود دارد که ترکمنستان در ازای دریافت کمی بیشتر آب، منابع انرژی را به کشورهای بالادست یارانه می‌دهد.

با تکمیل کانال قوش تپا پیش بینی می‌شود 17 میلیارد متر مکعب آب از حوضه برداشت شود. این ممکن است تأثیر چندانی بر تاجیکستان نداشته باشد، اما برای ترکمنستان و ازبکستان چالش‌های آینده ممکن است طاقت فرسا باشد. کشورهای آسیای مرکزی در حال حاضر به دلیل استفاده ناکارآمد از آب بدنام هستند.

شاریپووا گفت: «بیشتر زیرساخت‌های مرتبط با آب در زمان شوروی ساخته شدند، زمانی که اقتصاد به شدت بر طبیعت اولویت داشت و بنابراین از آب به طور کامل با هدف به حداکثر رساندن منافع و سود حاصل از کشاورزی استفاده می‌شد. به همین دلیل تکنیک‌های صرفه جویی در مصرف آب در نظر گرفته نشد و متأسفانه ازبکستان و ترکمنستان کشورهای هستند که باید با پیامدهای سیاست‌های مصرف آب در زمان شوروی مقابله کنند».

زارعین و عموم مردم به طور یکسان اهمیت صرفه جویی در مصرف آب را نادیده می‌گیرند زیرا قیمت آب نسبتاً ارزان باقی می‌ماند. برای مثال، ارکین عبداللهاتوف، اقلیم‌شناس مستقر در تاشکند، به *The Diplomat* گفت: «آبیاری شیاردار همچنان اصلی‌ترین [روش آبیاری مورد استفاده] در کشور ما است. سال‌هاست که درباره آبیاری قطره‌ای یا آبیاری بارانی یا روش‌های دیگر صحبت می‌کنیم، اما در حال حاضر واقعاً در عمل دیده نمی‌شود».

تاگانووا همچنین به مشکل لوله‌های نشتی اشاره کرد که منجر به از دست رفتن مقادیر قابل توجهی آب قبل از رسیدن به محصولات می‌شود.

تاگانووا در پایان گفت: «بنابراین، نه تنها به تعمیر زیرساخت‌ها، بلکه سرمایه‌گذاری در فناوری‌های زیرساختی کارآمد آب نیز باید توجه زیادی شود تا از آب محافظت و استفاده بهینه‌تر شود».

جدای از آن، برخی مناطق کشاورزی ترکمنستان و ازبکستان از رودخانه‌ها دور هستند. کانال‌های دست‌ساز که آب را به آن مناطق می‌رساند همیشه بتن ریزی نمی‌شوند. شاریپووا توضیح می‌دهد که این بدان معناست که آب نه تنها در هوا تبخیر می‌شود، بلکه در زمین نیز فرو می‌رود که منجر به از دست دادن قابل توجه آب می‌شود.

اخبار مربوط به ساخت قوش تپا نگرانی قابل توجهی در پایین دست ازبکستان ایجاد کرده است در حالی که ترکمنستان سکوت کرده است. 80 درصد آب ازبکستان از دریا‌های سرحدی زرافشان، آمودریا و سیر دریا تامین می‌شود. ما سالانه حدود 50 کیلومتر مکعب آب مصرف می‌کنیم که حدود 20 کیلومتر مکعب آن از آمودریا تامین می‌شود. عبداللهاتوف توضیح داد: در سال 2022، 18 کیلومتر مکعب از آب آمودریا استفاده کردیم. وی افزود: در سال‌های اخیر جریان آب رودخانه‌ها کاهش یافته و به 40 تا 42 کیلومتر مکعب نزدیک شده است.

رشد جمعیت باعث افزایش تقاضا برای آب برای رشد غذا شده است. جمعیت ازبکستان از 20 میلیون نفر در سال 1991 به 36 میلیون نفر در سال 2023 افزایش یافت. تعداد تولدهای سالانه این کشور از نیم میلیون در سال 2000 به تقریباً یک میلیون در سال گذشته افزایش یافته.

علاوه بر این، افزایش جذب آب و تبخیر آب به دلیل تغییرات آب و هوایی، کمبود آب را در کشور تشدید کرده است. «در پایان قرن گذشته یا در آغاز این قرن، به طور متوسط تا 3 درصد از آب در مخازن طبیعی تبخیر شد. اکنون این شاخص از 10 درصد فراتر رفته است».

با این حال، بزرگترین مشکل فراتر از کاهش آب برای زراعت است. استفاده ناکارآمد از آب آمودریا و سیر دریا برای تولید پنبه در رژیم شوروی و تداوم آن پس از استقلال کشورهای آسیای مرکزی باعث شد بحیره آرال، که زمانی چهارمین بحیره بزرگ جهان بود، اساساً ناپدید شود. تاگانووا توضیح داد: «خشک شدن بحیره آرال منجر به شور شدن خاک در نواحی آبی حوضه و سطح بالاتر شوری آب‌های زیرزمینی، همراه با شور شدن دریاها و

کانال‌های متعلق به آن شد.» با توجه به افزایش شوری آب ، جمعیت محلی منطقه آرال) در قزاقستان، ازبکستان و ترکمنستان (با مشکلات تنفسی مختلف و تجمع سنگ کرده مواجه هستند.

افزایش فراوانی طوفان‌ها سالانه 43 میلیون تن گرد و غبار و ریگ را از کف بحیره خشک شده در هوا منتقل می‌کند. بر این اساس ، میزان رسوب گرد و غبار یکی از بالاترین‌ها در جهان است و حاوی مقادیر زیادی نمک و آفت‌کش است .

با کاهش 15 تا 20 درصدی حجم آمودریا به دلیل ساخت کانال قوش تپیه ، انتظار می‌رود شوری و حجم و فراوانی طوفان‌های گرد و غبار در سراسر منطقه افزایش یابد .

نکته مثبت این است که وقتی مناطق سبز در شمال افغانستان با شروع جریان آب از طریق کانال قوش تپیه پدیدار می‌شود ، حداقل طوفان‌های گرد و غباری را که توسط باد افغانستان به بخش‌های جنوبی منطقه سرخندریا در ازبکستان وارد می‌شود ، کاهش می‌دهد.

ذخیره‌گاه زیست محیطی آمودریا که در قسمت شمالی بخش پایین‌دست آمودریا قرار دارد ، در صورت تکمیل کانال قوش تپا، یکی از مناطقی خواهد بود که از نظر ایکولوژیکی آسیب‌دیده‌تر خواهد بود . مردم محلی در آنجا عمدتاً با زراعت و تربیه حیوانات زنده می‌مانند، به این معنی که با آب کمتر ، مشاغل کمتر و مهاجرت بیشتری ایجاد می‌شود . این ذخیره‌گاه همچنین یک زیستگاه طبیعی برای گوزن بخارا (همچنین به نام گوزن باختری شناخته می‌شود) است که توسط یونسکو در فهرست قرمز اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت در فهرست قرمز گونه‌های در معرض خطر قرار گرفته است.

با پیشرفت ساخت کانال قوش تپا، مذاکرات بین افغانستان و پایین دست ازبکستان و ترکمنستان در مورد تخصیص آب آمودریا اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. ازبکستان و ترکمنستان به طور رسمی رژیم طالبان را به رسمیت نشناخته اند و افغانستان هیچ معاهده آب فرامرزی با آسیای مرکزی را امضا نکرده است . کابل نه تنها مدعی هژمونی آبی در مذاکرات تخصیص آب در آینده است ، بلکه " تضمین امنیت " طالبان نیز با توجه به ترس از افراط‌گرایی فراملی سنگینی می‌کند .

افغانستان می‌تواند در مورد چگونگی استفاده از آب آمودریا و میزان تصمیم به رهاسازی آن به کشورهای پایین دستی، نظر بیشتری داشته باشد، اما ترکمنستان و ازبکستان نیز اهرم‌های بسیار بزرگی برای مذاکره با رژیم طالبان و داشتن نقاط فشار بر طالبان دارند. تاگانووا گفت: «به طور خاص، هر دو کشور برق را به افغانستان تامین می‌کنند که به اعتقاد من تقریباً 80 درصد انرژی کل کشور را تشکیل می‌دهد و بسیاری از مسیرهای تجاری از ازبکستان و ترکمنستان عبور می‌کنند. بخشی از صادرات افغانستان از طریق این مسیرها انجام می‌شود، بنابراین اکثر کشورهای [آسیای مرکزی] قدرت کافی برای مذاکره مجدد با طالبان در آینده خواهند داشت.

علاوه بر این ، شیوه‌های پر مصرف آب سیستم کشت پنبه، فاجعه زیست‌محیطی قابل توجه - خشک شدن بحیره آرال - را تداوم بخشیده است. این پیامدهای ایکولوجیکی عمیق در سراسر ایکوسیستم اطراف طنین انداز می‌شود و بر تأثیرات گسترده انتخاب‌های مدیریت آب ازبکستان تأکید می‌کند.

پیامدهای ساخت کانال برای ترکمنستان :

برای ترکمنستان، آب‌های آمودریا نقشی حیاتی در تقویت تلاش‌های کشاورزی و صنعتی ایفا می‌کند . استفاده از آمودریا از طریق برداشت آب برای کانال وسیع قره‌مقروم ، آبیاری و دریانوردی را در وسعت 1300 کیلومتری آن امکان‌پذیر می‌کند و تقریباً 1.25 میلیون هکتار از زمین‌های آبی را حفظ می‌کند.

با توجه به مناظر عمدتاً خشک این کشور ، آب برای جمعیت آن از ارزش بالایی برخوردار است. با این حال، عملکرد کانال و نوسانات در سطح آب آمودریا چالش‌های مداومی را ایجاد می‌کند که مستقیماً بر بهره‌وری زمین تأثیر می‌گذارد . ، این امر به نوبه خود در تعهد دولت به اجرای دستور دولتی بازتاب می‌یابد، به طوری که به کشاورزان

وعده آب آبیاری، کود، تخم بذری و ماشین آلات کشاورزی داده می شود، در حالی که در ازای آن، آنها متعهد می شوند که مقادیر مشخصی محصول را با قیمت های از پیش تعیین شده تولید کنند. با توجه به نقش غالب پنبه در چشم انداز کشاورزی ترکمنستان، مشابه ازبکستان، از تولید ناخالص داخلی کشور، و 91 درصد از کل منابع آبی به سمت تامین منابع آبی هدایت می شود.

با تشدید کمبود آب در تغییرات آب و هوا، هرگونه کاهش در عرضه آب می تواند پیامدهای جدی بر زراعت و امنیت غذایی هر دو کشور داشته باشد. بنابراین، خطرات بسیار بالا باقی می ماند زیرا هر دو کشور با عدم قطعیت ها و چالش های ناشی از منابع آبی مشترک دست و پنجه نرم می کنند.

تنظیم حقوقی دریاها آمودریا :

پیچیدگی های مربوط به ساخت کانال قوش تپیه در افغانستان با فقدان مکانیسم های قانونی قوی حاکم بر سیستم های استفاده آب - یک جنبه اساسی از تنظیم مصرف آب و مدیریت رودخانه در همه کشورهای حوضه آبخیز، بیشتر می شود.

حذف افغانستان از کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حفاظت و استفاده از آب های فرامرزی (1992) پیامدهای قابل توجهی دارد. این کنوانسیون، سنگ بنای مدیریت فرامرزی دریاها و دریاچه ها، مفاهیم مهمی مانند «تأثیر فرامرزی» را تعریف می کند که در ارزیابی پیامدهای زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی مدیریت منابع آب ضروری است. افغانستان بدون پایبندی به این اصول، اقدام به ساخت کانال بدون التزام به معیارهای بین المللی می کند. در نتیجه، موافقت نامه های حاکم بر استفاده از آمودریا بین افغانستان و کشورهای آسیای مرکزی وجود ندارد. قابل ذکر است، موافقتنامه 1992 آلمانی، که مسئول نظارت بر بهره برداری از دریاها است، افغانستان را مستثنی قرار داده میدهد، در حالی که موافقت نامه 1946 با اتحاد جماهیر شوروی، نیروی خود را از دست داده، اصلا درین موافقت نامه در مورد تقسیمات تنظیم اب صحبت نشده و فاقد مقررات اختصاصی آب آمودریا برای کشور است. پرداختن به این شکاف های قانونی بسیار مهم بوده، زیرا پیچیدگی های منابع آب نیازمند همکاری منطقه ای همه جانبه است.

با وجود عدم عضویت در کنوانسیون های بین المللی، عبدالغنی برادر، معاون نخست وزیر افغانستان، با آغاز ساخت این کانال، بر حق ملت بر منابع آبی "بر اساس معیارهای بین المللی حقوق بین الملل" تأکید کرد. این اعلامیه بر پیگیری افغانستان برای به رسمیت شناختن قانونی تأکید می کند و بر قصد آن برای تضمین مشروعیت این پروژه تأکید می نماید.

با وجود این، کمبود مقررات قانونی چالش دیگری را برای کشورهای پایین دست آمودریا ایجاد می کند. فقدان توافقات الزام آور عدم اطمینان را افزایش می دهد و نیاز مبرم به همکاری منطقه ای برای رسیدگی به این موضوع بحث برانگیز را برجسته می کند.

عکس العمل رسمی ازبکستان و ترکمنستان به ساخت و ساز کانال قوش تپیه :

علیرغم پیشرفت سریع افغانستان در ساخت این کانال، ازبکستان و ترکمنستان هر دو تصمیم گرفته اند در این مورد نقش اصلی خود را داشته باشند و تا به امروز از ارائه هرگونه اظهار نظر رسمی خودداری کنند. چند قبل شوکت میرضیابف در جلسه سران کشورهای مؤسس صندوق نجات دریاچه آرال 15 سپتامبر 2023، گفت: «افغانستان فعالانه در حال ساخت این کانال است، ایجاد آن وضعیت آب و تعادل را در آسیای مرکزی به طور اساسی تغییر می دهد.»
میرضیابف تأکید کرد «مشارکت نمایندگان افغانستان در گفتگوهای منطقه ای در مورد منابع مشترک آبی در نظر گرفته شود.»

در 22 مارچ 2023، هیئتی از ازبکستان با هدف رسیدگی به مسائل مربوط به مشارکت اقتصادی بین دو کشور، سفر دیپلماتیک به افغانستان را آغاز کرد. محور گفتگوها موضوعات مربوط به "پروژه فرا افغانی" بود که مستلزم ساخت راه آهن ترمز - مزار شریف - کابل - پیشاور و نصب خط برق در امتداد مسیر سرخان - پولی خمری است.

در حالی که وزارت امور خارجه ازبکستان با صدور بیانیه‌ای رسمی از مذاکرات پیرامون همکاری در بخش‌های آب و انرژی قدردانی کرد، اما هیچ اظهار نظر صریحی در مورد ساخت این کانال بیان نشد.

این در حالی است که در ترکمنستان هیچ اظهار نظر رسمی در مورد پروژه ساخت کانال قوش تپا ارائه نشده است. خط مشی‌ها و پیش‌بینی‌ها :

در میان شرایط حاکم، کشورهای آسیای مرکزی با واقعیتی اجتناب‌ناپذیر مواجه می‌شوند: کمبود آب قریب الوقوع تحت الگوی مدیریت آب کنونی به چشم می‌خورد. عوامل مؤثر در این موضوع مبرم عبارتند از:

مصرف کنترل نشده :

استفاده غیرمنطقی از منابع آب فشار بر منابع محدود را تشدید و چالش‌های کمبود را شدت می‌بخشد. فقدان مدیریت کل نگر منابع آب: فقدان یک رویکرد جامع برای مدیریت منابع آب، تلاش‌ها برای تخصیص بهینه و حفاظت را با مشکل مواجه می‌کند و بحران را تشدید می‌کند.

ضعف نهادها:

یک چارچوب نهادی ضعیف، حاکمیت و هماهنگی مؤثر را تضعیف می‌کند و مانع از ظرفیت منطقه برای رسیدگی به چالش‌های فزاینده آب می‌شود.

تأثیرات تغییر آب و هوا: با تشدید تأثیرات تغییرات آب و هوایی، آسیای مرکزی شاهد عدم قطعیت‌های شدیدتر است، با تغییر الگوهای آب و هوایی که در دسترس بودن آب را تغییر می‌دهد و مدیریت منابع پایدار را به یک کار دشوارتر تبدیل می‌کند.

ظهور کانال سازی در افغانستان چالش بزرگی را به آن اضافه می‌کند، چالشی که کشورهای آسیای مرکزی برای رویارویی با آن آمادگی چندانی نداشتند. فقدان چارچوب‌های نهادی و قانونی برای مدیریت منابع آب در افغانستان بر پیچیدگی این موضوع تأکید دارد.

با توجه به شرایط حاکم، قابل پیش‌بینی است که ازبکستان تلاش خواهد کرد تا با مشروعیت اقتدار افغانستان در صحنه بین‌المللی، همکاری با افغانستان را تقویت کند. ازبکستان با پذیرش یک سیستم مبادله‌ای از توافقات، احتمالاً در ازای تأمین برق در زمستان - منبعی که قبلاً توسط ازبکستان ارائه شده است - در تسهیل عبور جریان آب در طول تابستان مشارکت خواهد کرد. علاوه بر این، رئیس‌جمهور ازبکستان بر اولویت ساخت راه‌آهن ترانس-افغان و بر پتانسیل آن به‌عنوان ابزاری برای گفت‌وگو با افغانستان تأکید کرده است.

در مورد ترکمنستان:

تقویت پیش‌بینی شده همکاری ممکن است حول تأمین گاز به افغانستان و ترانزیت گاز ترکمنستان به پاکستان متمرکز شود - ابتکاری که قبلاً به راه افتاده است. این همکاری موجود ممکن است مذاکرات در مورد تنظیم عملکرد کانال را تسهیل کند.

با این حال، علی‌رغم هر گونه توافق‌هایی که با افغانستان حاصل شده است، واقعیت این است که منابع آب همچنان رو به کاهش است و نگرانی‌های کمبود را بدون توجه به تلاش‌های دیپلماتیک در بازی تشدید می‌کند. منطقه باید با کمبود فزاینده منابع آبی در مواجهه با این چالش چند وجهی دست و پنجه نرم کند.

کشورهای آسیای مرکزی برای کاهش خطرات مربوط به مدیریت منابع آبی آمودریا باید از اقدامات ستراتیژیک استفاده کنند:

انتقال به زراعت پایدار:

د پانو شمیره: له 7 تر 9

افغان جرمن آنالین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هبله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولئ

تغییر به سمت شیوه های زراعت پایدار ضروری است. تنوع بخشیدن به محصولات در هر دو کشور ضروری است، زیرا اتکای ناپایدار به مزارع وسیع پنبه برای آبیاری منابع آب را کاهش می دهد. کاش در محصولات جایگزین می تواند فشار وارده بر منبع آب گرانها را کاهش دهد.

مقررات نهادی و حقوقی:

به رسمیت شناختن حقوق افغانستان برای استفاده از آب های آلوده و مشارکت فعال آن ها در موافقت نامه های بین دولتی، گام های حیاتی است. شمول افغانستان به کمیسیون هماهنگ کننده آب بین ایالتی (ICWC) و صندوق بین المللی برای نجات دریای آرال می تواند مدیریت مشترک آب را تقویت کرده و مشارکت های منطقه ای را تقویت بخشد.

معرفی سیستم های آبیاری پایدار:

پیشگام بودن روش های آبیاری پایدار امری حیاتی است. اجرای تکنیک های صرفه جویی در مصرف آب، مانند سیستم های آبیاری قطره ای و استفاده مجدد از کلکتور و آب زهکشی، می تواند به طور قابل توجهی کمبود آب را کاهش دهد. مدیریت کارآمد آب برگشتی نیز می تواند نقش محوری در کاهش چالش های آبی منطقه داشته باشد. در نتیجه، رویکرد «وضعیت موجود» در قلمرو مدیریت آب فرامرزی منطقه، ناگزیر به یک بحران بی سابقه آب منجر خواهد شد که با تأثیرات تغییرات آب و هوایی تشدید می شود. موضوع جاری افغانستان در مورد کانال قوش تپه کمبود منابع آبی در آسیای مرکزی را بیشتر تشدید می کند. اقدام فوری و مشترک برای رسیدگی به این چالش های پیچیده مدیریت آب و تضمین آینده ای پایدار برای منطقه ضروری است.

بحران کمبود:

انحراف آب از آلوده به طور جدی ثبات ازبکستان را تهدید می کند. با کنار گذاشتن تهدید برای صنعت پنبه متکی به آب، که این کشور منابع قابل توجهی را برای اتصال به بازارهای جهانی صرف کرده است، خشک شدن دریای آرال خسارت سنگینی را بر کشور وارد کرده است. این امر باعث شده است که شهروندان ازبکستان به ویژه در منطقه کاراکالپاکستان ناراض تر شوند. این عمل رشد جمعیت در منطقه خودمختار را کاهش داده و منجر به افزایش مرگ و میر نوزادان، از بابت رشد توبرکلوز و برونشیت شده است. کاهش جریان آلوده تنها این مشکلات را تشدید می کند، بلکه کارفرمای اصلی را نیز تهدید می نماید. کاراکالپاکستان انحراف آب در افغانستان فرصت های بهداشتی و اقتصادی یک منطقه حاشیه ای و مشکل دار در ازبکستان را کاهش می دهد.

مشخص نیست که تاکنون مایل به تحمل عواقب چنین فاجعه ای باشد، با توجه به اینکه آنها مجبور شدند تغییرات قانون اساسی در مورد وضعیت کاراکالپاکستان را که اعتراضات سال گذشته را برانگیخت، لغو کنند. با توجه به محاکمه های اخیر معترضان 2022، همراه با تغییرات آتی در قانون اساسی ازبکستان، به رغم امید به عادی سازی بین دو رژیم، اکنون زمان حساس سیاسی برای واگذاری منابع آب به افغان ها به نظر می رسد.

نگرانی های ترکمنستان منعکس کننده نگرانی های همسایه شمالی آن است. عشق آباد به عنوان کشوری که اکثریت قریب به اتفاق منابع آبی خود را از آلوده می گیرد، نمی تواند در مورد اشتراک آب در حوضه، زمین را به افغان ها واگذار کند. همین سال گذشته، در پاسخ به کمبود ناشی از گرمای بیش از حد تابستان در پایتخت، آب لوله کشی پایتخت باید قطع می شد. این کمبود نیز موقتی به نظر نمی رسد. گزارش های منتشر شده از سوی دولت در سال جاری نشان می دهد که کانال قره قوم، منبع اصلی آب ترکمنستان، با کمبود آب مواجه است. بنابراین، برای ترکمنستان، تهدید بالقوه کانال قوش تپه «مشکل نیست، بلکه یک فاجعه است».

راه حل های بالقوه ای برای این مشکل وجود دارد که ترکمنستان به آن متوسل می شود، مانند تاسیسات آب شیرین کن پیشنهادی در بحیره کسپین، اما اینها بدون هزینه نیستند. علاوه بر تأثیر زیست محیطی که چنین نیروگاهی می تواند داشته باشد، هر پروژه ای از این دست به تخصص خارجی و زیرساخت های جدید نیاز دارد که حداقل پنج سال طول می کشد تا تکمیل شود. با توجه به سرعت ساخت کانال قوش تپه و بحرانی بودن کمبود آب کنونی ترکمنستان، اکنون زمان بنفع عشق آباد نیست.

مشوق های همکاری :

علیرغم مخالفت اسمی که کشور های پایین دست ممکن است با این کانال داشته باشند، همکاری با طالبان در این مورد مزایای قطعی دارد. ترکمنستان و ازبکستان چندین دهه است که تلاش می کنند دولت کابل را به همکاری در مورد خط لوله پیشنهادی تاپی (ترکمنستان-افغانستان-پاکستان-هند) وادار کنند. با توجه به اینکه شرکت کنندگان منابع قابل توجهی را در پروژه مصرف کرده اند، اعلام اخیر طالبان مبنی بر ادامه ساخت و ساز در نهایت می تواند نتیجه بخشی از این سرمایه گذاری ها باشد. همه اینها در حالی اتفاق می افتد که هند، یکی از ذینفعان اصلی چنین خط لوله، علاقه مندی خود را به ایجاد تنوع نشان می دهد. منابع هیدروکربن آن بنابراین، اختلاف در مورد آب می تواند این پروژه را در شرایطی که پتانسیل بالایی برای معرفی منطقه به بازار های جدید گاز طبیعی وجود دارد، به طور جدی به خطر بیندازد. بنابراین، چشم انداز همکاری در قوش تپیه لزوماً مجموع صفر نیست.

دولت های منطقه همچنین مشتاق حفظ روابط نسبتاً نزدیک با طالبان در زمینه های مبارزه با تروریسم بوده اند. غیر از پتانسیل اختلاف نظر های آبی برای تشدید این بحث های ضد تروریسم، یک مورد خوب وجود دارد که کانال قوش تپیه ممکن است مستقیماً بر این تلاش ها تأثیر بگذارد. شمال افغانستان، جایی که کانال در حال ساخت است، منطقه ای است که طالبان برای کنترل آن، چه از لحاظ تاریخی و چه در دوران معاصر، مدت ها تلاش کرده اند.

کانال قوش تپا در خلاء وجود ندارد. این حقایق از ایجاد آن خبر می دهد. زمین های زراعی جدیدی را این کانال زیر کشت قرار می دهد. هر گونه تلاشی برای مسدود کردن ساخت کانال توسط کشورهای آسیای مرکزی می تواند به افغانستان که نزدیکترین منطقه به مرز های آنها است، بی ثباتی بیشتری را متحمل شود.

عرض ادب
23-09-2023

د پانو شمیره: له 9 تر 9

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هبله من یو خپله لیکنه له رالیرو لو مخکې په خیر و لولئ